

**Kichik yoshdagi maktab o'quvchilarining nutqiy etiket(muomala madaniyati)
ko'nikmalarini shakllantirish mexanizmlari.**

**Mechanisms for Shaping Speech Etiquette (Culture of Communication) Skills in
Young School-Age Children**

Normamatova Mohiniso Erkinovna

mnormamatova9@gmail.com

BuxDPI 2-bosqich talabasi

Normamatova Mohiniso Erkinovna

mnormamatova9@gmail.com

2nd-year student at BuxDPI

(Bukhara State Pedagogical Institute)

Annotatsiya: Ushbu maqolada boshlang'ich sinf o'quvchilarida nutqiy etiket va muloqot madaniyatini shakllantirishning pedagogik-psixologik xususiyatlari yoritilgan. Maqolada kichik yoshdagi maktab o'quvchilarining nutqiy o'sish qonuniyatlari, muomala madaniyatini shakllantirishning samarali mexanizmlari, interaktiv metodlar va hayotiy vaziyatli (keys) yondashuvlar tahlil qilingan. Shuningdek, ona tili darslarida nutqiy etiket normalarini o'rgatish bo'yicha amaliy tavsiyalar keltirilgan.

Abstract: This article highlights the pedagogical and psychological characteristics of forming speech etiquette and communication culture in primary school students. It analyzes the regularities of speech development in young school-age children, effective mechanisms for shaping the culture of communication, interactive methods, and situational (case-based) approaches. Furthermore, practical recommendations for teaching speech etiquette norms in mother tongue classes are provided.

Kalit so'zlar: nutqiy etiket, muomala madaniyati, boshlang'ich sinf, muloqot, mexanizm, pedagogik yondashuv, modellashtirish, ijtimoiy moslashuv.

Keywords: speech etiquette, culture of communication, primary school, communication, mechanism, pedagogical approach, modeling, social adaptation.

Kirish:

Shaxsning ma'naviy qiyofasi, uning dunyoqarashi va jamiyatda o'zini tutishi birinchi navbatda uning muloqotida, ya'ni nutqida namoyon bo'ladi. Kichik maktab yoshi bolaning ijtimoiy muhitga faol kirishishi, do'stlar orttirishi va yangi jamoaga moslashish davridir. Aynan shu bosqichda bolada nutqiy etiket (muomala madaniyati) ko'nikmalarini shakllantirish poydevor vazifasini o'taydi. Inson shaxsiyatining

shakllanishi va uning jamiyatda ijtimoiy moslashuvi (sotsializatsiyasi) to'g'ridan-to'g'ri uning muloqot madaniyatiga bog'liq. Shuning uchun ham boshlang'ich ta'lim tizimining, xususan, ona tili fanining bosh strategik vazifasi — o'quvchilarga shunchaki grammatik qoidalarni yodlatish emas, balki ularda tizimli va madaniy nutq faoliyatini shakllantirishdan iboratdir.

Asosiy qism:

Nutqiy etiket — bu har bir millatning madaniyati, urf-odatlar bilan bog'liq holda shakllangan, jamiyat tomonidan qabul qilingan muloqot qoidalari tizimidir. Uni o'quvchilar ongiga singdirish nafaqat til o'rgatish, balki tarbiya jarayonining ham eng muhim tarkibiy qismidir. Kichik maktab yoshi (6-10 yosh) bolaning oila bag'ridan chiqib, kengroq ijtimoiy muhitga — maktab jamoasiga qo'shilish davridir. Bu davrda bola nutqiy etiket qoidalarini ongli ravishda o'zlashtira boshlaydi.

Bugungi raqamli texnologiyalar asrida bolalarning real (jonli) muloqot vaqti sezilarli darajada kamaydi. Smartfonlar, kompyuter o'yinlari va virtual dunyo ta'sirida kichik yoshdagi o'quvchilarda quyidagi muammolar kuzatilmoqda:

- 1) Kattalar va tengdoshlar bilan muloqotda masofani (subordinatsiyani) bilmaslik;
- 2) Iltimos, uzr, rahmat kabi "sehrli so'zlar"dan joyida foydalana olmaslik;
- 3) O'zgarlar fikrini oxirigacha tinglash ko'nikmasining (auditiv madaniyat) sustligi.

Ushbu muammolarni bartaraf etish ona tili va o'qish savodxonligi darslarida shunchaki nazariy qoidalarni yodlatish bilan hal bo'lmaydi. Buning uchun aniq va tizimli mexanizmlar zarur. Kichik yoshdagi o'quvchilarda muomala madaniyatini shakllantirish bir necha muhim pedagogik mexanizmlarga tayanadi.

O'yin orqali bola o'zini erkin his qiladi:

"Do'konda", "Kasalxonada", "Mehmonda", "Telefonda gaplashish" kabi rolli o'yinlar orqali turli ijtimoiy rollardagi nutqiy etiket normalari (salomlashish, xayrlashish, minnatdorchilik bildirish, rad etish) o'rgatiladi.

Matn ustida ishlash va badiiy tahlil:

O'qish darslaridagi ertak, hikoya va she'rlardagi qahramonlarning xatti-harakatlari hamda nutqini tahlil qilish. Masalan, "Egoist qushcha" yoki "Odobli bola" obrazlari misolida salbiy va ijobiy nutqiy xulq-atvor qiyoslanadi.

Xulosa

Kichik yoshdagi maktab o'quvchilarining nutqiy etiket normalarini o'zlashtirishi ularning kelajakda jamiyatda munosib o'rin topishi, ijtimoiy intellektining yuqori bo'lishi va komil inson bo'lib yetishishini ta'minlaydi. Yuqorida qayd etilgan tizimli mexanizmlar — rolli o'yinlar, keyslar va eng muhimi o'qituvchining shaxsiy namunasi ona tili darslari samaradorligini oshiruvchi asosiy omillardir. Nutqiy etiketni o'rgatish — til qoidalarini o'rgatish bilan barobar olib borilgandagina kutilgan natijani beradi. Zero, mashhur psixolog L.S.Vygotskiy ta'kidlaganidek, bolaning nutqi dastlab tashqi

ijtimoiy muloqot shaklida namoyon bo‘ladi, so‘ngra uning ichki madaniyatiga aylanadi

Foydalanilgan adabiyotlar:

References:

1. Tojiyev M. va boshqalar. "Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat". - Toshkent, 2021.
2. G‘ulomov A., Ne‘matov H. "Ona tili o‘qitish metodikasi". - Toshkent, 2019.
3. Vygotskiy L. S. "Mishleniye i rech". — M.: Pedagogika, 1982.
4. G‘ulomov A., Ne‘matov H. "Ona tili o‘qitish metodikasi". — Toshkent, 2019.
5. Tojiyev M. va boshqalar. "Boshlang‘ich sinflarda innovatsion pedagogik texnologiyalar". — Toshkent, 2022.
6. Azimov Yo. "Boshlang‘ich sinf ona tili darslarida nutq o‘stirish usullari". — Samarqand, 2020.